

Η γλώσσα της αξιολόγησης δύο επιθεωρητών Δημοτικών Σχολείων της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Πωγωνίου στις «Εκθέσεις Επιθεωρήσεων Σχολείων 1923—1927»: προσδοκίες, αδιέξοδα και αντιφάσεις στην πορεία για τη «μεταρρύθμιση»

Σκαμνέλου Παρασκευή, Δρ. Επιστημών Αγωγής, Σχολική Σύμβουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης

Η γλώσσα της αξιολόγησης δύο επιθεωρητών Δημοτικών Σχολείων της Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Πωγωνίου στις «Εκθέσεις Επιθεωρήσεων Σχολείων 1923—1927»: προσδοκίες, αδιέξοδα και αντιφάσεις στην πορεία για τη «μεταρρύθμιση».

«Αν η γλώσσα είναι σε κάθε περίπτωση, όχι μόνο κοινοποίηση του κοινοποιήσιμου, αλλά συγχρόνως και σύμβολο του μη κοινοποιήσιμου»¹, ποιες κοινοποιήσεις έχουμε στα χειρόγραφα Βιβλία Εκθέσεων των επιθεωρητών² δημοτικών σχολείων της εκπαιδευτικής περιφέρειας Πωγωνίου με τίτλο: «Εκθέσεις Επιθεωρήσεων Σχολείων» τη χρονική περίοδο 1923-1927, μια κρίσιμη πολιτικά περίοδο; Τι είναι επίσης και τι δεν είναι κοινοποιήσιμο και ποιοι είναι οι αποδέκτες της αφηγηματικής εξιστόρησης³ των επιθεωρητών που αναφέρεται άλλοτε συνοπτικά και άλλοτε διεξοδικά στη διοικητική, επιστημονική και παιδαγωγική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών της παραπάνω περιφέρειας;

Στόχο της η εργασία έχει σε ένα πρώτο επίπεδο την παρουσίαση των Εκθέσεων Επιθεωρήσεων και σε ένα δεύτερο επίπεδο την κριτική συγκρότηση του τρόπου με τον οποίο οι επιθεωρητές έχουν εφαρμόσει την αξιολόγηση στην πράξη στηριγμένοι στο συγκεκριμένο επίσημο νομικό⁴ αξιολογικό πλαίσιο. Στην εργασία προτάσσεται η ποιοτική μεθοδολογία, γι' αυτό και παρατίθενται σ' αυτήν μόνο τα τελείως απαραίτητα ποσοτικά στοιχεία. Θα επιθυμούσα λοιπόν να επισημανθεί από την αρχή πως ενδιαφέρει πρωτίστως η ποιοτική αναφορά: όσων τίθενται γραπτώς από τους επιθεωρητές σε ένα πλαίσιο που αναγνωρίζεται ως αξιολογικό και όχι η ποσοτική καταγραφή των χαρακτηρισμών που χρησιμοποιούν οι επιθεωρητές για να περιγράψουν την προσωπικότητα των δασκάλων της περιφέρειας τους καταγράφοντας την επίδοση και την αποτελεσματικότητα του έργου τους.⁵ Με την παρατήρηση πως «η βασική έρευνα και οι γνώσεις για μια σειρά από θεμελιώδεις όψεις του νεοελληνικού σχολείου παραμένουν ισχνές⁶», κρίνεται πως οι εκθέσεις των επιθεωρητών έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον⁷ ιδιαίτερα στη σύγχρονη εκπαιδευτική

1 Benjamin, Walter, Δοκίμια φιλοσοφίας της γλώσσας, Μετ. Εισ. Επιμ. Φώτης Τερζάκης, νήσος, Αθήνα 1999, σ.: 40, 56, 57. Ο αφορισμός αυτός χαρακτηρίζεται ιδεαλιστικός και η γνωριμία του Benjamin με το μαρξισμό θα τον οδηγήσει στο να εγκαταλείψει «τη γλώσσα της ουσίας». Τέρι, Ήγκλετον, Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας, Εισαγωγή, Θεώρηση μετάφρασης: Δημήτρης Τζιόβας, Οδυσσέας, Δ' Έκδοση, 1996.

2 Το χειρόγραφο και ανέκδοτο βιβλίο επιθεωρήσεων έχει 243 σελίδες. Στο εξώφυλλο και στην επικολλημένη ετικέτα σημειώνεται: «Βιβλίον 3^{ον} Εκθέσεων Εκπαιδ. Περιφέρειας Πωγωνίου αρχόμ. Από Ιουνίου 1923». Στο εσώφυλλο σημειώνεται: «Εκπαιδευτική περιφέρεια Πωγωνίου-Εκθέσεις Επιθεωρήσεων Σχολείων-Από Απριλίου 1923 μέχρι 16 Μαρτίου 1927». Μια πρώτη αναφορά στις εκθέσεις των δύο επιθεωρητών γίνεται στην ανέκδοτη διδακτορική διατριβή μου : Η ελληνική δημοτική εκπαίδευση στην Ήπειρο της ύστερης τουρκοκρατίας (1861-1863), Γιάννινα 2001, σ.:352-354. Οι επιθεωρητές είναι: ο Κ. Μπακανάκις και ο Σπ. Πίσπερης. Στο εξής θα μνημονεύονται μόνο με τον τίτλο τους: πρώτος και δεύτερος επιθεωρητής ακριβώς με τη σειρά που παρουσιάζονται. Το επώνυμο του επιθεωρητή Μπακανάκι θα σημειώνεται με ήτα. Ο Πίσπερης δίνει αρκετές πληροφορίες για το παιδαγωγικό του έργο. Στα κείμενα των επιθεωρήσεων δίνει επίσης την πληροφορία πως έχει δημοσιεύσει πραγματεία στο περιοδικό : Ερευνητής. Η διερεύνηση επαρκών βιογραφικών στοιχείων για τους δύο επιθεωρητές είναι ανοιχτή.

3 Η εξιστόρηση των επιθεωρητών, παρόλο που αναφέρεται σε διοικητικά, επιστημονικά και παιδαγωγικά προβλήματα εμπεριέχει πολύ ενδιαφέροντα λογοτεχνικά στοιχεία. Στις σελίδες των εκθέσεων αναπτύσσεται παράλληλα η «ποιητική» των δύο επιθεωρητών.

4 Νόμος 2857 του 1922

5 Τα επιμέρους στοιχεία για την παιδαγωγική συγκρότηση των δασκάλων, τις σπουδές και τα έτη υπηρεσίας τους θα συμπεριληφθούν στο βιβλίο που ελπίζω να εκδώσω μελλοντικά, το οποίο και θα περιέχει ολόκληρο το κείμενο των επιθεωρήσεων.

6 Χαράλαμπος, Νούτσος, Ο «δρόμος της καμήλας»..., Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2003, σ.7

7 Η διεξοδική διεπιστημονική διερεύνησή τους με τη μελλοντική δημοσίευση ολόκληρης της έκθεσης μπορεί να φωτίσει με συγκεκριμένο τρόπο πολλές όψεις του νεοελληνικού σχολείου, που αφορά στην ιδεολογική του συγκρότηση.

περίοδο, όπου πλεονάζει η ρητορεία της καινοτομικής παρέμβασης στο σχολείο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης με την καθιέρωση του ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ. Οι εκθέσεις συντηρούν ένα πλούσιο υλικό χρήσιμο διεπιστημονικά, που δίνει σημαντικές πληροφορίες για το πώς λειτουργούσαν στην πράξη τα δημοτικά σχολεία και τα νηπιαγωγεία⁸ της εκπαιδευτικής περιφέρειας Πωγωνίου στο μεσοπόλεμο, χρήσιμο επίσης και για την εικόνα που διαμορφώνεται και αναπαράγεται για τους δασκάλους από τους δύο επιθεωρητές. Στην παρούσα εισήγηση η παρουσίαση, η κριτική⁹ ανάγνωση και μια πρώτη απόπειρα ερμηνείας των κειμένων των επιθεωρητών θα συνεχιστούν με βάση τα παραπάνω ερωτήματα που τέθηκαν. Θα αναζητηθούν επίσης τα νοήματα και οι σημασίες, στις οποίες παραπέμπουν οι κάθε είδους αξιολογικοί χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούνται από τους επιθεωρητές είτε αφορούν άμεσα είτε έμμεσα τους εκπαιδευτικούς από το περιεχόμενο των γραπτών τους εκθέσεων, όπως και οι κατηγοριοποιήσεις και οι ταξινομήσεις στις οποίες αυτοί καταφεύγουν, από τα συμφραζόμενα του συγκεκριμένου πολιτικού, κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος. Εξετάζονται παράλληλα οι παιδαγωγικές αντιλήψεις των επιθεωρητών για το πώς μπορεί να επιτευχθεί «χειραγώγησις»-καθοδήγηση των εκπαιδευτικών στις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνονται : «επιθεωρητές» και «επιθεωρούμενοι».

Το βιβλίο των επιθεωρήσεων χειρόγραφο και ανέκδοτο καλύπτει διακόσιες σαράντα τρεις σελίδες μεγάλου τετραδίου, γραμμένες σε πολυτονικό, όπου και καταγράφονται σε αυτό με διαφορετικούς γραφικούς χαρακτήρες, οι γραπτές εκθέσεις των δύο επιθεωρητών από τον Απρίλιο του 1923 μέχρι 16 Μαρτίου 1927. Ο Μπακανάκης¹⁰ αναλαμβάνοντας καθήκοντα επιθεωρητή, όπως προσημειώθηκε, στα μέσα Απριλίου του 1923, υπογράφει τα κείμενα των επιθεωρήσεων των σχολείων της αρμοδιότητάς του στο Δελβινάκι στις 28 Ιουνίου 1923. Σ' αυτό το σημείο είναι ανάγκη να γίνει υπενθύμιση πως οι Εκθέσεις Επιθεωρήσεων των ετών 1923-27 συναρθρώνονται οπωσδήποτε με το πλέγμα των νόμων¹¹ που λειτουργούν την περίοδο αυτή αλλά προσδιορίζονται και από τη φιλοσοφία των προηγούμενων υπομνημάτων, εγκυκλίων και νομοθετικών διαταγμάτων¹² στη μακρά πορεία της εκπαιδευτικής αλλαγής και της παγίωσης του χαρακτήρα του αστικού σχολείου, όπου οι αρχές του φιλελευθερισμού και η λειτουργικότητα των γνώσεων θα αποτελούν δύο κυρίαρχες κατευθύνσεις¹³. Οι εκθέσεις συντάσσονται στις «νέες χώρες» σε μια συγκυρία, που έχουν ακυρωθεί¹⁴ επίσημα τα αιτήματα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που έθεταν τα νομοθετικά διατάγματα του 1917. Είναι φανερό στις Εκθέσεις πως οι επιθεωρητές αντιτίθενται σε ό,τι έχουν και από τη θέση τους χαρακτηρίσει και έχει χαρακτηριστεί «παλιό». Θα πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί πως οι κρίσεις τους στις Εκθέσεις Επιθεωρήσεων συναρτάται και με το περιεχόμενο διαφορετικών ρόλων που έχουν αφομοιώσει αλλά και με τη διαφορετική και αντιφατική επεξεργασία του ρόλου τους από τη συγκρουσιακή ιστορικά διαφορετικότητα της νομοθεσίας για τη στοιχειώδη εκπαίδευση που εκτείνεται στα έτη 1913-1927 και περιλαμβάνει τα ιστορικά γεγονότα των βαλκανικών πολέμων και της απελευθέρωσης της Ηπείρου, του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και της μικρασιατικής καταστροφής.¹⁵

Η γλώσσα των κειμένων είναι η απλή καθαρεύουσα χωρίς να γίνονται άμεσες αναφορές στον εκπαιδευτικό δημοτικισμό. Απλώς οι επιθεωρητές αναζητούν: αν γίνεται γλωσσική ανάπτυξη

8 Και για τα νηπιαγωγεία υπάρχει καταγραμμένη όλη η εργασία τους. Με την αξιολόγηση των νηπιαγωγών κατατίθενται παράλληλα οι πληροφορίες για το πώς λειτούργησαν στην πράξη.

9 Ο κριτικός λόγος νοείται με τον τρόπο που αναλύεται από τον Ronald Bartes στο Critique et verite, 1966

10 Οι εκθέσεις των επιθεωρητών 1923-1927 συνδέονται οργανικά με τις εκθέσεις 1914-1918 των: Χατζάκι, Ζερβού. Ο Ζερβός απολύεται το Φεβρουάριο του 1923 και τον Απρίλιο του 1923 αναλαμβάνει ο Μπακανάκης.

11 Για τις απόπειρες να λειτουργήσει η παιδεία ως δικαίωμα όλων των πολιτών και τα νομοσχέδια των ετών 1899-1929 βλ.: Άννα, Φραγκουδάκη, Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι, Κέδρος, 1982, σ.:41,43,51

12 Φαίνεται πως και οι δύο επιθεωρητές έχουν επηρεαστεί και γνωρίζουν τα νομοθετικά διατάγματα του 1899, 1913, 1917. Πολλά μάλιστα από όσα διατυπώνονται στις Εκθέσεις μπορούν να παραβληθούν με δημοσιευμένες εκθέσεις του τέλους του προηγούμενου αιώνα. Για μια τέτοια αντιπαραβολή βλ. την έκθεση που συνέταξε ο Ν. Γ. Πολίτης έκτακτος επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων του Βόλου (1883) στο: Χριστίνα, Κουλούρη, Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914), ΙΑΕΝ, Αθήνα 1988, σ.:71

13 Σύμφωνα με τη Φραγκουδάκη η πορεία της μεταρρύθμισης θα έχει «βάνανση διακοπή» το 1920. Στο ίδιο, σ.49

14 Η περίοδος 1921-1927 έχει χαρακτηριστεί ανασταλτική ως προς την ευόδωση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης

15 Αλέξης, Δημαράς, Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, Τόμος δεύτερος, Εστία, Αθήνα 2003, σ.:2-15

με τη διδασκαλία και αν διδάσκονται λεκτικές ασκήσεις.¹⁶ Αυτό μόνο που μπορεί να βρει μια σύνδεση με τον εκπαιδευτικό δημοτικισμό και να νοηθεί ως έμμεση υπόδειξη στήριξης είναι η υποδειγματική διδασκαλία των επιθεωρητών από τα αναγνωστικά διδακτικά βιβλία με προτίμηση σε κείμενα δημοτικής. Άλλωστε όπως είναι επίσημη κατεύθυνση οι επιθεωρητές επιμένουν στη διδακτική μεθοδολογία και όχι στο περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων. Οι πρώτες είκοσι σελίδες των εκθέσεων συντάχτηκαν από τον επιθεωρητή Κ. Μπακανάκη στο χρονικό διάστημα από τα μέσα Απριλίου του 1923, χρονική περίοδο που αναλαμβάνει υπηρεσία μέχρι 28 Ιουνίου 1923. Οι υπόλοιπες διακόσιες είκοσι τρεις συντάχτηκαν από τον επιθεωρητή Σπυρ. Πίσπερη από τις 18 Απριλίου 1925 μέχρι 16 Μαρτίου 1927. Οι επιθεωρήσεις λοιπόν περιγράφουν την εικόνα των σχολείων για ένα χρονικό διάστημα τεσσάρων περίπου ετών. Το κείμενο του επιθεωρητή Μπακανάκη περιλαμβάνει ένα γενικό μέρος τεσσάρων πυκνογραμμένων σελίδων στις οποίες παρουσιάζεται: α) η γενική αρνητική εικόνα και κατάσταση των σαράντα εννιά σχολείων, στα οποία είναι αρμόδιος μαζί με το «Ιεροδιδασκαλείον της Βελλάς», και στα οποία δέκα χρόνια μετά την απελευθέρωση εφαρμόζουν τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913 β) η αιτιολόγηση της αρνητικής εικόνας που αυτά παρουσιάζουν και γ) οι ενέργειες στις οποίες προέβη για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν. Ιδιαίτερη σημασία έχει το δεύτερο μέρος που με τον τίτλο: «τα αίτια της παρουσιαζομένης καταστάσεως» αναλύονται διεξοδικά οι αιτίες που συντελούν στην εκπαιδευτική υστέρηση¹⁷. Ο επιθεωρητής αναφέρεται σε πέντε παράγοντες: 1) η «μη κανονική» λειτουργία των σχολείων που συνδέεται με την επιστράτευση των δασκάλων και τη λειτουργία των σχολείων με προσωρινούς αναπληρωτές» 2) η άτακτη φοίτηση των μαθητών, εξαιτίας του πολέμου και της «πενίας», που συνεπικουρείται από την άγνοια¹⁸ των γονέων 3) το προσωπικό των σχολείων που αποτελείται από δασκάλους που δεν έχουν φοιτήσει σε διδασκαλεία¹⁹ και εφαρμόζουν «τον πατροπαράδοτο²⁰» τρόπο μέχρι την απελευθέρωση 4) η εισαγωγή μετά την απελευθέρωση όλων των μαθημάτων διδασκαλίας, που βρήκε τους δασκάλους ανέτοιμους και ακαθοδήγητους προκειμένου να εφαρμόσουν τη «νέα μέθοδο²¹» 5) η αδιαφορία των κατοίκων και ο «μαρασμός» του ζήλου τους και του ενδιαφέροντος για την παιδεία, επειδή παραγκωνίστηκαν²² μετά την απελευθέρωση και 6) η αδιαφορία της πολιτείας και των οργάνων της πολιτείας που «όχι μόνο δεν ενισχύουν ηθικώς τον δημοδιδάσκαλον, αλλά και τον περιφρονούν. Είναι ο άγνωστος δι' αυτά υπάλληλος». Τα όργανα της πολιτείας όχι μόνο δε «σκέφτηκαν να βοηθήσουν τον διδάσκαλον να σηκώσει το κεφάλι του, να αισθανθεί και αυτός ότι είναι οντότης. Μεταβαίνουν ανώτεροι υπάλληλοι αυτών εις το χωρίον του διδασκάλου και ούτε καν τον χαιρετούν, έστω και αν μεταβαίνουν διά σχολικήν εργασίαν διά συνεννόησιν προς ανέγερσιν διδακτηρίου²³...». Στο απόσπασμα αυτό της έκθεσης πέρα από την κοινωνική ερμηνεία που υιοθετεί ο επιθεωρητής για τα εκπαιδευτικά προβλήματα στην περιφέρειά του, αναφέρει και τις αντιθέσεις των υπαλλήλων μέσα από την ιεραρχική διχοτομία «ανώτερος»-«κατώτερος». Αυτήν την αντίληψη της απαξίωσης, που

16 Στις εκθέσεις Επιθεωρήσεων οι επιθεωρητές σημειώνουν διεξοδικά τα αναγνωστικά από τα οποία δίδαξαν «λογοτεχνήματα».

17 Οι επιθεωρητές συντάσσουν τις εκθέσεις τους κάτω από το ιστορικό «βάρος» της δημοσίευσης και της οικειοποίησης εκθέσεων που περιγράφουν με τα μελανότερα χρώματα την κατάσταση που επικρατεί στη στοιχειώδη εκπαίδευση και είναι φυσικό τις κριτικές αυτές σε ένα βαθμό να τις έχουν εντάξει στην κουλτούρα τους. Γι' αυτό οι εκθέσεις τους διασώζουν όρους και έννοιες κριτικής από τον προηγούμενο αιώνα αλλά και από τους περασμένους. Ένας τέτοιος προσδιορισμός της αμάθειας είναι το επίθετο: «παχυλή».

18 Ρητές και άρρητες αναφορές υπογραμμίζουν το θετικό ρόλο της γνώσης και αναγνωρίζεται σε όλο το σώμα των κειμένων πως αποτελεί προϋπόθεση για τη «βελτίωση» της εκπαιδευτικής κατάστασης. Επομένως υπάρχει μια συγκεκριμένη σύνδεση της παρέμβασής τους με αιτήματα ορθολογισμού και διαφωτισμού., αιτήματα που εντάσσονται στην ιδεολογική συγκρότηση των διανοουμένων.

19 Ο επιθεωρητής αναφέρεται στους δασκάλους «εξ αναγνωρίσεως», οι οποίοι είναι και οι περισσότεροι.

20 Ο «πατροπαράδοτος» τρόπος είναι αυτός της αλληλοδιδασκτικής, όπου δίνεται σημασία στην προετοιμασία των μαθητών στα Ελληνικά και τα Μαθηματικά. Σύμφωνα με τον Μπακανάκη τα θετικά αποτελέσματα της μεθόδου αυτής ιδιαίτερα στα Μαθηματικά μπορούσαν να καταπλήξουν μόνο «τους αδαείς». «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.2

21 Βλ. τη σημ.15

22 Ο επιθεωρητής εκτιμά πως οποιαδήποτε εκπαιδευτική αποτυχία έστω και υποκειμενική προκαλεί τη «χαιρεκακία» των κατοίκων. «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.1

23 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.3

αισθάνονται οι δάσκαλοι, μοιράζεται μαζί τους και ο επιθεωρητής. Ακόμα κι αν εικάσουμε πως χρησιμοποιεί το παράδειγμα στρατηγικά ως επιχείρημα για να θέσει το πρόβλημα του ανταγωνισμού από τη δική του οπτική γωνία, σ' αυτήν τη συγκεκριμένη περίπτωση ο επιθεωρητής υπερασπίζει τους δασκάλους, μεταφέρει ίσως τα παράπονά τους και περιγράφει αυτήν την αρνητική εικόνα που εισπράττουν οι δάσκαλοι, τοποθετούμενος απέναντι στον τρόπο που τους «βλέπει» και αντιμετωπίζει η πολιτεία. «Αδιστάκτως» όμως ο επιθεωρητής αποτυπώνοντας την «οικτρά» εκπαιδευτική εικόνα των σχολείων της περιφέρειάς του θα αποφανθεί πως «η ύλη της δευτέρας τάξεως δεν γίνεται γνωστή ούτε μέχρι της τετάρτης, αν μη και μέχρι των ανωτέρω τάξεων» για να θέσει το ερώτημα: «θα εύρουν ίσως οι των ανωτέρω τάξεων μαθηταί το 47+25; αλλά κατά τρόπον εφευρεθέντα υπ' αυτών τούτων των μαθητών²⁴» σημειώνοντας πως οι έννοιες: αγοράζω, πωλώ, ωφελούμαι, ήταν άγνωστες²⁵ στους μαθητές και χρεώνοντας ευθύνες στους δασκάλους. Έτσι από τις πρώτες σελίδες διακρίνεται η αντίφαση που αναδύεται και στην οποία εμπίπτει ο επιθεωρητής: είναι μαζί με τους δασκάλους, όταν αναφέρεται στις γενικές κοινωνικές αιτίες, που δεν επιτρέπουν την προσαρμογή της εκπαιδευτικής διαδικασίας τους στη «νέα μέθοδο» και είναι έξω και μακριά από αυτούς καθώς οι κοινωνικές αιτίες λησμονούνται: όταν υλοποιεί το επιθεωρητικό καθήκον να συντάξει τις ατομικές τους εκθέσεις που καταλαμβάνουν τις υπόλοιπες δεκατέσσερις σελίδες με τίτλο: «ειδικόν μέρος». Η διαμαρτυρία του που γίνεται καταγγελτική, όταν αναφέρεται στο καθεστώς των μεταθέσεων δε γνωρίζω αν περιλαμβάνει και τον ίδιο. Ο επιθεωρητής θεωρεί πως για την πολιτεία ο δάσκαλος είναι: «άχρηστον και αδέσποτον πράγμα» που «ενίοτε τον αρπάζουν και τον πετούν παρά τους κειμένους νόμους εις άλλο μέρος²⁶». Πάντως, ενώ θέτει την έκνομη λειτουργία των «μεταβολών» στους δασκάλους, φαίνεται πως ξεχνάει ότι και η εξουσία του είναι αυτή που επιτρέπει: προσλήψεις, μεταθέσεις και απολύσεις.

Και οι δύο επιθεωρητές αποφαίνονται πως όσο περισσότερο ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιδείξει «αυτενέργεια» και να ωθήσει τους μαθητές του στην «αυτενεργόν πρόσκτησιν²⁷» τόσο πιο εύκολα θα διακριθεί και θα καταταγεί στην υψηλότετη αξιολογική κλίμακα. Ποια είναι όμως τα κριτήρια μέσα από τα οποία αναγνωρίζεται η αυτενέργεια στο διδακτικό έργο των δασκάλων; Οι ίδιοι οι επιθεωρητές δε διστάζουν να θέσουν και να μιλήσουν για τα κριτήρια που συνδέουν την αυτενέργεια και τη μεθοδικότητα στις διδασκαλίες που παρακολουθούν, μέσα όμως από ένα πλέγμα αντιφάσεων, αλληλοαναιρέσεων, αυθαίρετων διατυπώσεων και με ανοιχτό πάντα το ερώτημα: μήπως αυτό που «βλέπουν» προσαρμόζεται αντανάκλαστικά στη θεωρία με την οποία έχουν συγκροτηθεί ιδεολογικά και στο περιεχόμενο των εκπαιδευτικών νομοθετημάτων; Κυρίαρχη λοιπόν είναι η απόπειρα να επιβληθεί στα σχολεία «η νέα μέθοδος» και επομένως να συναρτηθεί με μηχανικούς τρόπους η «καλή» ή η «κακή» διδασκαλία με την εφαρμογή ή με τη μη εφαρμογή της. Στο κείμενο των εκθέσεων διασώζονται ολόκληρα σχέδια εργασίας²⁸ και «μεθοδικές πορείες» με βάση τις οποίες χρειάζεται να εργάζονται οι δάσκαλοι στα μαθήματά τους και ένας αριθμός από παρατηρήσεις «παιδαγωγικές» για το τι θεωρείται παιδαγωγικό σφάλμα²⁹, τι πρέπει να αποφεύγεται και τι να επιδιώκεται στη διδασκαλία. Η αναφορά σε όλα τα παραπάνω είναι διεξοδική. Η απομάκρυνση όμως από την αλληλοδιδασκτική και τα ερβάρτιανά στάδια γίνεται αργά, και δύσκολα

24 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.1

25 Στο ίδιο, σ.2. Δεν ξέρω «τι είχε στο νου του» ο επιθεωρητής χρησιμοποιώντας τα τρία ρήματα.

26 Χρειάζεται διερεύνηση αν ο θυμός του επιθεωρητή συνδέεται και με δική του ή δικές του μεταθέσεις. Πάντως η κατάθεση και η καταγραφή των Εκθέσεων σταματά σε σύντομο χρονικό διάστημα.

27 «Εκθέσεις Επιθεωρήσεων», σ.95

28 Στα κείμενα των Επιθεωρήσεων υπάρχουν σχέδια εργασίας για όλα τα μαθήματα και κριτική για τον τρόπο που διδάξαν οι δάσκαλοι. Ένα σχέδιο εργασίας που εφάρμοσε δάσκαλος νεοδιόριστος «αξιοπρεπής και ευπρόσωπος», απόφοιτος του Μονοταξίου Διδασκαλείου Ιωαννίνων είναι το παρακάτω και αφορά στο μάθημα της Ελληνικής Ιστορίας: «Θέσις γενικού σκοπού. Οι μερικοί σκοποί να τίθενται από τους μαθητές. Προσφορά του νέου κατά τμήματα. Αναπαραστάσις. Εύρεσις επιγραφών. Ολική απόδοσις και εμβάθυνσις. Εφαρμογή». «Εκθέσεις Επιθεωρήσεων», σ.79

29 Μερικά από τα παιδαγωγικά λάθη: «τα παρατηρηθέντα σφάλματα εν τη διδασκαλία» είναι τα παρακάτω: α) να διακόπτεται ο μαθητής β) να απαντάει στις ερωτήσεις χωρίς να σηκώνει το χέρι του αλλά με τη σειρά γ) να χειραγωγείται από το δάσκαλο δ) να του απευθύνονται γενικές ερωτήσεις ε) να διηγείται μόνος του ο δάσκαλος τη διδακτική ενότητα στ) να μη σχολιάζουν τις εικόνες στο λογοτέχνημα ζ) να μην απευθύνονται οι ερωτήσεις σε όλη την τάξη. Στο ίδιο, σ.: 65,66,67

εγκαταλείπεται. Συχνά συνυπάρχει με τη «νέα μέθοδο». Έτσι οι νέες εκπαιδευτικές αρχές συμπλέουν με όλες τις προηγούμενες «παλιές» παιδαγωγικές αλλά οι επιθεωρητές στο πλαίσιο του ρόλου που απαιτεί η θέση τους, χρειάζεται να πείσουν ότι αγωνίζονται να «επικρατήσει» ο νέος τρόπος διδασκαλίας. Γι' αυτό από μία άποψη και εξηγούνται τα πολλά σχέδια εργασίας: δίνουν το μήνυμα πως γίνεται εκπαιδευτική παρέμβαση εκ μέρους τους και πως τα εμπόδια είναι πολλά. Πάντως πολλές από τις παρατηρήσεις που κάνουν οι επιθεωρητές και καταγράφονται, διαπνέονται από το πνεύμα της νέας αγωγής. Ενδεικτικά αναφέρεται το αποτρεπτικό παράδειγμα του δασκάλου που βάζει τους μαθητές του να γράφουν σε «ογκώδη»³⁰ τετράδια αντιγράφοντας όλη την ύλη από τον πίνακα. Έτσι ένας δάσκαλος μπορεί την ίδια στιγμή να χαρακτηρίζεται «μεθοδικός», επειδή θέτει σκοπούς ή επειδή «παλαίει»³¹, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αλλά συχνά δέχεται κριτική, επειδή δεν επιτυγχάνει τους σκοπούς ή επειδή η εργασία του είναι «άνευ αποτελέσματος». Άλλοτε κρίνεται, επειδή δεν είναι «επαρκώς» διεξοδικός³² ως προς τη «διήγησή» του διδάσκοντας Πελοποννησιακό πόλεμο και άλλοτε πως δε δίνει πολλές λεπτομέρειες και δεν εξαντλεί την ύλη. Η εμμονή στα σχέδια εργασίας στο : θέτω ίδιους σκοπούς για όλους τους μαθητές και σε έναν-έναν αδιαφοροποίητα, συνοδεύει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ως τις μέρες μας, αναδεικνύοντας τα στοιχεία του συγκεντρωτισμού και της ομοιομορφίας. Χαρακτηριστικό επίσης είναι το παράδειγμα του δασκάλου, που δείχνει στον επιθεωρητή «υποδειγματικές διδασκαλίες που είχε συντάξει ο ίδιος, τις οποίες όμως δεν εφαρμόζει προς εξοικονόμηση χρόνου»³³. Είναι λοιπόν πολύ καθαρό πως οι απόπειρες επιβολής των σχεδίων εργασίας και ενός αυστηρού κανονιστικού πλαισίου εργασίας, ξένου για τον τρόπο διδασκαλίας που εφαρμόζονταν, δε γίνονται δεκτές από την πλειοψηφία των δασκάλων και πως αυτοί αναπτύσσουν στρατηγικές και άμυνες για να δείξουν στον επιθεωρητή πως μπορούν να εφαρμόσουν τη νέα διδακτική αλλά στην πράξη δεν την εφαρμόζουν για λόγους αντικειμενικούς: το πρόβλημα του χρόνου. Στην πίεση λοιπόν που τους ασκείται αντιδρούν με επιδεικτικού χαρακτήρα «υποδειγματικές» που χρησιμεύουν μόνο για να τις δείχνουν στην αξιολόγηση και να τις «βλέπει» ο επιθεωρητής. Οι επιθεωρητές πάλι ελπίζουν πως οι δάσκαλοι της τουρκοκρατίας θα συνταξιοδοτηθούν και προσδοκούν την εκπαιδευτική αλλαγή να τη στηρίξουν οι νέοι δάσκαλοι που αποφοιτούν από τα Διδασκαλεία.

Η αναζήτηση λοιπόν της αυτενέργειας που θα αντικαταστήσει το «δογματικώς διδάσκω» μέσα από την παρακολούθηση των μαθημάτων μένει ένα τυπικό γνώρισμα. Η «δογματική» διδασκαλία συνδέεται με τη «στυγνή» ανάγνωση, τη μη χρήση εποπτικών μέσων, ενώ το «μεθοδικός» και το «ευμέθοδο» με τη συσχέτιση εικόνας και κειμένου. Μόνο η επιμέλεια κρίνεται από τους επιθεωρητές πως μπορεί να αναπληρώσει «το αμέθοδο». Γι' αυτό μία άλλη κατηγοριοποίηση διακρίνει τους δασκάλους σε: επιμελείς, επιμελέστερους και επιμελέστατους³⁴. Θα έλεγε κανείς πως οι παιδαγωγικές έννοιες που χρησιμοποιούνται από τους επιθεωρητές και που είναι δάνειο από το νέο σχολείο, όπως προειπώθηκε, «φетиχοποιούνται» αποκτώντας «ιδεοτυπική» σημασία και με δογματικό τρόπο χρησιμοποιούνται από τους επιθεωρητές κατά το δοκούν. Η σχηματοποίηση της σκοποθεσίας έτσι κι αλλιώς είναι τόσο ευρεία, που οποιοσδήποτε εκπαιδευτικός μπορεί να επικριθεί ότι παραβιάζει τις οδηγίες και τα σχέδια μαθημάτων άλλοτε στην εισαγωγή του μαθήματος, άλλοτε πως δεν προχωράει στη σύνοψη με τρόπο επιλεκτικό. Σε κάθε περίπτωση η τήρηση ή η μη τήρηση των οδηγιών είναι υποχρέωση των δασκάλων.³⁵

Με τις επιθεωρήσεις είναι φανερό πως οι εκπαιδευτικοί κατατάσσονται από τους επιθεωρητές ως προς την επίδοσή τους σε «υψηλά» και «χαμηλά» πεδία αναγνώρισης. Συχνά η επίδοση αυτή καθορίζεται κυρίως από το επίπεδο κατάρτισης των μαθητών,³⁶ από το επίπεδο των ιδίων των δασκάλων και πιστοποιείται από ερωτήσεις που υποβάλλει ο επιθεωρητής στους μαθητές αλλά και

30 «Εκθέσεις Επιθεωρήσεων», σ.95

31 Στο ίδιο, σ.8

32 Στο ίδιο, σ.91

33 Στο ίδιο, σ.:68

34 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ. 16. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο επιμελέστατος δάσκαλος έχει και «αρκετή νοημοσύνη».

35 Αν τηρούνται οι οδηγίες της συγγραφικής «επί του Αλφαβηταρίου Επιτροπής». Στο ίδιο, σ.:18,19,94

36 Οι μαθητές «υστερούντες τα μέγιστα γλωσσικώς...Δίδαξα λεκτικές ασκήσεις». «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.226, «το δε διαφέρον των μαθητών διετηρείτο απαραμείωτον». Στο ίδιο, σ.227

από την αξιολόγηση της διδασκαλίας που παρακολουθεί ο επιθεωρητής μέσα στην τάξη. Σε μια τουλάχιστον περίπτωση ο επιθεωρητής ακόμα και εν απουσία του δασκάλου, συγκεντρώνει τους μαθητές και τους εξετάζει, «εξετάζοντας» έτσι το δάσκαλο.

Βασικά ερωτήματα που ανακύπτουν ερμηνεύοντας τα κείμενα είναι: αν η αξιολόγηση ως κρατική παρέμβαση στα σχολικά δρώμενα διά των επιθεωρητών στη συγκεκριμένη περιφέρεια δομείται στο πλαίσιο μιας μεταρρύθμισης που συνδέεται καθαρά με τα αιτήματα της «νέας αγωγής» και του νέου σχολείου ή αν η ανάπτυξή της συναρθρώνεται παράλληλα με σχήματα συνήθους ρητορικής επίδειξης στα οποία καταφεύγουν οι επιθεωρητές και που μόνο εξωτερικά παραπέμπουν στο πραγματικό περιεχόμενο της νέας αγωγής, αναπλάθοντας αντιφάσεις και αντινομίες με μορφές και περιγράμματα μιας αγωγής παραδοσιακής και αυταρχικής που συνυφίνεται ιστορικά με το συγκεκριμένο σύστημα παιδαγωγικής εξουσίας και εμπειρίας. Συναφή με τα παραπάνω ερωτήματα είναι και το ερώτημα: πώς τα κείμενα των εκθέσεων «καταφέρνουν να φέρνουν σε αμνηχανία το κυρίαρχο σύστημα της λογικής³⁷ τους». Γι' αυτό ενδιαφέρει κι εδώ η ανάδειξη του αντιφατικού και διλημματικού χαρακτήρα των λόγων των επιθεωρητών και η αποκάλυψη στο βαθμό που είναι δυνατό της αντίθεσης ανάμεσα στην τυπική παρουσίαση των διδασκαλιών που αξιολογήθηκαν και την άτυπη αφήγηση του πώς πραγματικά προσλήφθηκαν οι διδασκαλίες από τους επιθεωρητές: η σχέση «ανάμεσα σ' αυτό που έγραψαν και σ' αυτό που εννοούσαν³⁸». Πώς συμβαίνει δηλαδή οι επιθεωρητές να αναγνωρίζουν από τη μια πως «τα κενά» στην παιδαγωγική κατάρτιση των δασκάλων παρουσιάζονται λόγω των συγκεκριμένων συνθηκών μέσα στις οποίες λειτουργεί το σχολείο: αδυναμία παρακολούθησης διδασκαλιών, έλλειψη επιμόρφωσης, πάρα πολλά χρόνια υπηρεσίας αλλά από την άλλη να είναι προθυμότατοι να υιοθετήσουν πολλούς αρνητικούς χαρακτηρισμούς για τους δασκάλους της περιφέρειάς τους σχετικά με την ελλιπή έως ανύπαρκτη μεθοδικότητά τους; Πώς μπορεί να συσχετιστεί μια «προοδευτική» κατάθεση ερμηνείας της εκπαιδευτικής κακοδαιμονίας με εκθέσεις ατομικές που εκθέτουν τους εκπαιδευτικούς, αφού τους αξιολογούν έξω από το συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο και ελαχιστοποιούν τις κρατικές ευθύνες; Στην προσέγγιση όμως των κειμένων δεν πρέπει να διαφεύγει το γεγονός πως οι επιθεωρητές ασκούν συγκεκριμένη κρατική εξουσία και «προτίθενται» να τιμωρήσουν «αμειλίκτως» όσους δε συμμορφώνονται στον εκπαιδευτικό τρόπο άσκησης του διδασκαλικού επαγγέλματος και συστήνουν «αυστηρώς³⁹» την εφαρμογή του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος. Η χρήση των συγκεκριμένων επιρρημάτων⁴⁰ που και μόνο η ανάλυσή τους θα δικαιολογούσε ξεχωριστή εργασία, δεν έχει αποδέκτη μόνο τους δασκάλους, παρόλο που φαίνεται πως συνοψίζουν πολλά από όσα θα «άκουσαν» οι εκπαιδευτικοί μετά το τέλος της επιθεώρησης. Περικλείουν παγιωμένα τον τρόπο επικοινωνίας των επιθεωρητών με τους δασκάλους: δομημένο σε πλαίσιο αυστηρής ιεραρχίας με παραλήπτη όμως και τους προϊσταμένους των επιθεωρητών, όπως θα ειπωθεί και παρακάτω.

Θα ήθελα επίσης σ' αυτό το σημείο να επισημάνω πως δε φιλοδοξώ να αναδείξω την πολλαπλότητα όλων των σημασιών των γραπτών κειμένων-πράγμα αδύνατον-και πως στην παρούσα εργασία δεν ενδιαφέρει επίσης το γεγονός πως η αξιολόγηση αφορά σε εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε ολιγοθέσια σχολεία. Παρόλο που δεν είναι γνωστό πώς αξιολογούν οι άλλοι επιθεωρητές τους εκπαιδευτικούς της πόλης, φαίνεται πως ο τύπος της αξιολόγησης είναι κοινός στο σώμα των επιθεωρητών τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.⁴¹

37 Τέρι, Ήγκλετον, Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας, Εισαγωγή, Θεώρηση μετάφρασης: Δημήτρης Τζιόβας, Οδυσσέας, Δ' Έκδοση, 1996, σ.202

38 Pierre, Bourdieu, επιστήμη της επιστήμης και αναστοχασμός, Μετ. Θεόδωρος Παραδέλλης, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005, σ.63

39 «Εκθέσεις Επιθεωρήσεων», σ.79

40 Στα τρία επιρρήματα: «αδιστάκτως», «αμειλίκτως», «αυστηρώς» καταγράφεται και το «ανεπιλήπτως» που περιγράφει το έργο ενός δασκάλου.

41 Απλώς είναι ανάγκη να σημειωθεί πως οι δύο επιθεωρητές όχι μόνο δεν προτείνουν το κλείσιμο των σχολείων αλλά αντίθετα: οι προτάσεις τους συσχετίζονται με την παιδαγωγική τους κρίση να ιδρυθούν νέα σχολεία σε μικρές κοινότητες και μάλιστα θεωρούν πως τα σχολεία που ιδρύθηκαν για να εξυπηρετούνται περισσότερες από μία κοινότητες δε λειτουργούν σωστά. Φαίνεται πολύ καθαρά πως δε συμφωνούν με το κλείσιμο των σχολείων, επειδή ήδη είχε γίνει αρνητική αξιολόγηση στους εκπαιδευτικούς. Σε καμία δηλαδή περίπτωση τα ΟΣ δεν αντιμετωπίζονται ως «πρόσκαιρα» και «θνησιγενή». Η διλημματική εκφορά του λόγου εκ μέρους τους: «κλείστε τα

Η παρατήρηση του Μπουρντιέ πως «κάθε εν δράσει ενεργό υποκείμενο» μπορεί άθελά του να αναπαράγει έναν «ανεπαρκή ή παρωχημένο επιστημονικό λόγο με τον οποίο πρέπει να εξοπλιστεί προκειμένου να κοινοποιήσει την εμπειρία του και τον οποίο κατ' αυτό τον τρόπο ενισχύει με τη δική του αυθεντία⁴²» νομίζω πως ορίζει ευκρινώς τα κοινωνικά εμπόδια που υπάρχουν εκ προοιμίου στην κριτική ανάγνωση των κειμένων και πως αφορά όλους όσους εμπλέκονται σε γραπτά τεκμήρια που διερεύνησαν αξιολογικά -στο πλαίσιο του θεσμικού τους ρόλου- το παιδαγωγικό και επιστημονικό επίπεδο των εκπαιδευτικών. Το παραπάνω όμως απόσπασμα ίσως αφορά εξίσου και στο υποκείμενο που ερευνά και στο υποκείμενο-αντικείμενο που ερευνάται. Πιο καθαρά: όσα τίθενται σε ένα ρητό ή άρρητο γλωσσικό κώδικα στα παραπάνω κείμενα των επιθεωρητών, συσχετίζονται αυτονόητα με την επάρκεια ή ανεπάρκεια, το παιδαγωγικό και επιστημονικό πεδίο της εποχής, το οποίο ο ερευνητής υποχρεώνεται να λαμβάνει υπόψη του. Αν π.χ. κυριαρχεί, όπως κυριαρχεί σε πολλά σημεία των κειμένων των επιθεωρήσεων, ο βιολογικός προσδιορισμός, οι ερμηνείες εύκολα παραπέμπουν στο συνακόλουθο βιολογικό προσδιορισμό. Είναι ανάγκη δηλαδή να τονιστεί πως η κατηγοριοποίηση στην οποία καταφεύγουν οι επιθεωρητές για το νοητικό επίπεδο των εκπαιδευτικών, αφορά σε μια διαίρεσή τους, που αναδεικνύει και άλλη μια γνωστή διχοτομία: τους «πεπρωκτισμένους φυσικώς» δασκάλους και τους «μη πεπρωκτισμένους», τους «έχοντας καλλιτεχνικόν τάλαντον⁴³» και «φυσικά χαρίσματα⁴⁴» και τους «μη έχοντας». Οι διχοτομίες αυτές μαζί με τη διχοτομία της φυσικής ή μη φυσικής νωθρότητας⁴⁵ συναρτάται οπωσδήποτε μ' αυτό που κυριαρχεί ως επίσημη γνώση τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή⁴⁶. Και καθώς οι επιθεωρητές θεωρούνται «αποφασιστικοί κρίκοι του κρατικού ελέγχου στην εκπαίδευση⁴⁷», είναι αυτονόητο οι ερμηνείες που υιοθετούν να ανάγονται στον τρόπο που δύνανται αυτοί να εξηγήσουν τις συμπεριφορές που εκδηλώνουν οι εκπαιδευτικοί παραλληλίζοντάς τες κυρίως με όσα προδιαγράφονται στο νομικό πλαίσιο και είναι υποχρεωμένοι να τα αναζητήσουν στις διδασκαλίες που παρακολουθούν. Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί πως τα «συνθήματα» της νέας αγωγής, η επιχειρηματολογία που αναπτύχθηκε στα παιδαγωγικά περιοδικά της εποχής, τα διαφορετικά ιδεολογικά κίνητρα, η ένταση με την οποία «παρατάχθηκαν» οι δυνάμεις που επιθυμούσαν τη μεταρρυθμιστική αναδιάρθρωση στο σχολείο, δεχόμενες τις επιδράσεις της νέας αγωγής απέναντι στις δυνάμεις που αντέδρασαν στην εισαγωγή μιας βιώσιμης μεταρρυθμιστικής διατρέχουν τα κείμενα των επιθεωρητών. Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου η θετική ή αρνητική αποτίμησή του γίνεται στο όνομα του «νέου σχολείου», που συχνά ορίζεται ως «σχολείο εργασίας» και της «νέας μεθόδου», που άλλοτε κατονομάζεται «αναλυτικοσυνθετική», άλλοτε «εξελεγκτική», άλλοτε «διαλογική» και που έχει τη σημασία που της αποδίδει ο επιθεωρητής. Είναι διακριτό επίσης πως οι επιθεωρητές αποπειρώνται να μιλήσουν για ένα σχολείο, το οποίο από τη μια μεριά θα παραπέμπει σε όσα περιγράφονται στα σχετικά βιβλία της νέας παιδαγωγικής και που σε πολλά σημεία τους εγγράφονται ως θέσεις και μεταρρυθμιστικές προτάσεις προοδευτικές⁴⁸ αλλά και που θα συμφωνεί από την άλλη με τις εγκυκλίους που αναστέλλουν τις προοδευτικές κατευθύνσεις. Ο δεύτερος μάλιστα επιθεωρητής παρεμβαίνει υπέρ μιας βιωματικής, αυτενεργού μάθησης, αναπτύσσοντας και ζητήματα αυτοδιοίκησης σχολείου⁴⁹ και επιμένοντας παράλληλα στις

αν θα συνεχίσουν να είναι τρώγλες» μάλλον συνδέεται με τη συνήθη ρητορική στρατηγική για να τονιστεί η κακή κατάσταση της υλικοτεχνικής υποδομής. Αυτή η κακή κατάσταση των σχολείων έχει καταγραφεί και στην έκθεση των επιθεωρητών 1914-1918.

42 Pierre, Bourdieu, επιστήμη της επιστήμης και αναστοχασμός, Μετ. Θεόδωρος Παραδέλλης, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005, σ.25

43 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.:210,223. Για τις ποσοτικές μετρήσεις της νοημοσύνης και τη σύνδεσή της την αναλογική με το μέγεθος του εγκεφάλου και το βάρος του βλ.:P. Conrad,Στοιχεία Παιδαγωγικής και των βοηθητικών αυτής επιστημών, έκδοσις τετάρτη, υπό Δημ. Μ. Γεωργακάκι, Εν Αθήναις 1925, σ. 22

44 Στο ίδιο, σ.:61

45 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.230

46 Για τη λειτουργία της κατηγοριοποίησης βλ. Παρασκευή, Σκαμνέλου, « Ο λόγος των εκπαιδευτικών στις παιδαγωγικές συνεδριάσεις του συλλόγου καθηγητών σε σχολικές μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: παρατηρήσεις και σχόλια για την ποιοτική αναδιάρθρωση της εκπαιδευτικής πράξης», 1^ο εκπαιδευτικό συνέδριο, Ιωάννινα 2006

47 Χαράλαμπος,Νούτσος, Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική, Θεμέλιο 1986,σ:106-116,32-34

48 Χρήστος, Φράγκος, Ψυχοπαιδαγωγική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1977

49 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.67

υποδειγματικές του να διδάσκει συνήθως Φυσική Ιστορία αλλά και Γυμναστική⁵⁰. Μόνο μετά το 1925 θα σημειώσει σχόλιο γύρω από τα Θρησκευτικά : οι μαθητές όχι μόνο δεν ξέρουν το : «πάτερ ημών» αλλά ούτε το «κατανοούν». Μετά το 1925 επίσης θα καταγραφεί άμεσα και άλλη μία γνωστή διχοτομία που συνδέεται με τον εθνικό χαρακτήρα της επιθεωρητικής παρέμβασης στα χωριά που ζουν «ξενόφωνοι πληθυσμοί». Η αλλαγή της πολιτικής κατάστασης θα κάνει τον επιθεωρητή να μιλήσει πιο καθαρά για το σκοπό της ελληνικής παιδείας: «την προσέλκυση» και τον «εθνικό φρονηματισμό» των ξενόφωνων πληθυσμών, που είναι ευμετάβολοι και να τονίσει το εθνικό έργο που επιτελούν δάσκαλοι και νηπιαγωγοί στα σχολεία με «ξενόφονους» πληθυσμούς, οι οποίοι αποκαλούνται «εχθροί». Οι επιθεωρητές ασκώντας ελεγκτικό έργο προσπαθούν ορθολογιστικά αλλά και με προκατάληψη να δείξουν: τις ποικίλες σχέσεις στις οποίες εμπλέκονται οι δάσκαλοι που επιθεωρούνται, πώς η γνώση η σχολική συναρτάται με διδακτήρια σύγχρονα,⁵¹ με μαθητές και δασκάλους «ευπρόσωπους» και «ευπαρουσίαστους» στην πορεία για μια οργάνωση της διδασκαλίας που θα λαμβάνει υπόψη της το αναλυτικό πρόγραμμα και θα παρέχει γνώσεις παιδαγωγικής και ψυχολογίας στους μαθητές. Στο σχολείο αυτό η διδασκαλία δε θα είναι «πνευματοκτόνος και καθαρώς εμπειρική⁵²» και οι δάσκαλοι θα είναι «αλτρουϊστές». Είναι εύκολο επίσης να διαπιστωθεί πως οι επιθεωρητές συνδέουν την αλλαγή στο σχολείο με την ίδρυση διδασκαλείων και την παιδαγωγική συγκρότηση των δασκάλων.⁵³ Τα κείμενα μπορεί να αποκαλύπτουν την ευνοϊκή τοποθέτηση του επιθεωρητή απέναντι στους νέους δασκάλους και την πίστη τους πως οι σπουδές και η επιμόρφωση καθορίζουν την εκπαιδευτική βελτίωση αλλά αντίθετα: μια υποτίμηση δεν αποκρύπτεται για τους δασκάλους της τουρκοκρατίας που με τριάντα-δύο έως σαράντα δύο χρόνια υπηρεσίας, γέροι, άρρωστοι και βασανισμένοι⁵⁴ συνεχίζουν να διδάσκουν μακριά από τις απαιτήσεις της νέας παιδαγωγικής. Από τέτοιους δασκάλους ο δεύτερος επιθεωρητής συνηγορεί πως είναι καλύτερο που οι μαθητές δε φοιτούν και «τρέπονται ανά τους αγρούς και τα δάση, προτιμώντες την ζωντανή διδασκαλία της μητρός φύσεως αντί της αγύχου και πνευματοκτόνου τοιαύτης του δασκάλου των⁵⁵». Αν η εικόνα του εκπαιδευτικού που καταθέτουν οι επιθεωρητές, στην πράξη εμπεριέχει ένα μεγάλο αριθμό από χαρακτηρισμούς αρνητικούς και την εμμονή τους να απαντήσουν σε ερωτήματα: πόσο αφοσιωμένοι στο έργο τους είναι οι δάσκαλοι, πόσο επαρκείς, πόσο αγαπούν το επάγγελμά τους, πόσο έχουν ευθυγραμμιστεί με τις αστικές εκπαιδευτικές απαιτήσεις και στο ζήτημα της γλώσσας,⁵⁶ δεν απουσιάζει εν τούτοις και η άλλη εικόνα η θετική που στη συνύπαρξή της με την άλλη, θέτει αρκετές από τις προϋποθέσεις για ένα σχολείο στο οποίο οι δάσκαλοι: θα προετοιμάζονται επαρκώς, θα διατυπώνουν σχέδια εργασίας, θα προβάλλουν την κοινωνική τους παρουσία, θα έχουν εγκυκλοπαιδικές γνώσεις⁵⁷, θα

50 Για τη σύνδεση της Γυμναστικής με την ιδεολογία την εθνική και τη συμβολή της « στη διαμόρφωση καταρχάς του πολίτη και έπειτα του στρατιώτη» βλ. Χριστίνα, Κουλούρη, Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914), ΙΑΕΝ, Αθήνα 1988, σ.:79,81

51 Για τη σύνδεση «της υγιεινής των διδακτηρίων» με τη νέα παιδαγωγική και τις παλινδρομήσεις των μεταρρυθμίσεων την περίοδο αυτή βλ την εισαγωγή στο: Αλέξης, Δημαράς, Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε, Τόμος δεύτερος, Εστία, Αθήνα 2003,σ. : λε´ σημ.1, λθ´

52 Στο ίδιο,σ.45

53 Στο συγκεκριμένο τοπίο της εκπαιδευτικής περιφέρειας συνωστίζονται δάσκαλοι που μετακινούνται στα «αλβανοκρατούμενα» χωριά, δασκάλες που δεν είναι στη θέση τους αλλά μαγειρεύουν στο σπίτι τους ή φεύγουν για Γιάννενα να δουν τις κόρες τους, ιερείς-παπάδες που κάθονται στα καφενεία τις πρώτες ώρες διδασκαλίας, δάσκαλοι που ασθενούν με τον ερχομό του επιθεωρητή, μαθητές που παίζουν «τυχερά παιχνίδια» μέσα στην τάξη, ληστές, «χολωμένοι» «παράγοντες» που παραμερίστηκαν, δάσκαλοι χτυπημένοι από ημιπληγία που δεν μπορούν να μιλήσουν, επιστρατευμένα σχολεία, αστυνομία, δάσκαλοι μελισσοκόμοι, κτίστες, οικοδόμοι, κατασκευαστές θρανίων,μπογιατζήδες, και επιθεωρητές αμήχανοι και προβληματισμένοι, που πρέπει να επισκεφθούν τα σχολεία τουλάχιστον τρεις φορές για επιθεώρηση.

54 Για ένα δάσκαλο ο επιθεωρητής σημειώνει πως δεν τον «απομακρύνει», επειδή είναι: «πατήρ τέκνου θανόντος εν πολέμω και προστάτης οικογενείας». Στο ίδιο,σ.34

55 Στο ίδιο,σ.88

56 Ο επιθεωρητής παρατηρεί και καταγράφει πως η γλώσσα της δασκάλας «ήτο ιδιωματική». «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27» σ.82

57 Στο ίδιο,σ.82

διδάσκουν «παραμύθι⁵⁸», θα ιδρύουν βιβλιοθήκες⁵⁹, θα μαθαίνουν στους μαθητές τους τη μελισσοκομία⁶⁰, τη δενδροκομία και τα «χειροτεχνικά έργα», θα κάνουν μαζί τους «διδασκτικές εκδρομές⁶¹» προτεινόμενοι «δι' εύφημον μνείαν». Εύκολα αναγνωρίζονται στα κείμενα βασικές αρχές φιλελεύθερων διανοούμενων, που διατυπώνονταν συχνά. Οι αυστηρές συστάσεις των επιθεωρητών προκειμένου να εφαρμόζεται «μετά προσοχής» το ωρολόγιο και το αναλυτικό πρόγραμμα, η χρησιμοποίηση των εποπτικών μέσων στη διδασκαλία της αριθμητικής, η συγκεκριμένη πορεία διδασκαλίας,⁶² οι «αιτιώδεις σχέσεις» που αναζητούνται στη Γεωγραφία, η οδηγία να διδάσκεται η Γεωγραφία από κοινού με την Ιστορία,⁶³ η εκτίμηση που δείχνουν σε όσους έχουν εγκυκλοπαιδική μόρφωση ή σε όσους παρακολουθούν την παιδευτική και παιδαγωγική «κίνηση» είναι παράγοντες θετικοί και καταγράφουν αντιφατικά την αγωνία τους: να προσανατολιστεί το σχολείο στις κατευθύνσεις της νέας αγωγής. Οι ίδιοι όμως οι επιθεωρητές εμπλέκονται πάλι σε αντιφάσεις: η προοδευτική περιγραφή του νέου σχολείου εξελίσσεται σε «ρουτίνα», ενώ ο τρόπος με τον οποίο βλέπουν να εξελίσσονται οι διδασκαλίες και τις καταγράφουν είναι μηχανικός. Αυτό το πνεύμα «το δογματικό» που το εξορκίζουν και το πολεμούν, το αναπαράγουν, παρόλο που υποτίθεται ότι είναι οι κυρίως αρμόδιοι να απαλλάξουν τα σχολεία από την «παλιά παιδαγωγική». Πάντως αυτή η διάκριση για την οποία μιλήσαμε και παραπάνω σε εκπαιδευτικούς: υψηλής, καλής, μετρίας και μικρής ή κακής αντίληψης, διατρέχει τον τρόπο που αξιολογούν οι επιθεωρητές, προτάσσεται και καθορίζει ανάλογα τα μέτρα που θα προτείνουν για την εκπαιδευτική βελτίωση. Στους κατατασσόμενους στην κατώτατη κλίμακα «διανοητικότητας⁶⁴» θεωρείται από τον επιθεωρητή ότι είναι εντελώς περιττό και μάταιο να δοθούν οδηγίες, επειδή δε θα μπορέσουν οι δάσκαλοι να τις εφαρμόσουν. Ο επιθεωρητής ζητάει να «απαλλαγεί» η εκπαίδευση από την «επιζήμιο» παρουσία τους αλλά η πολιτεία να τους δώσει σύνταξη μετά από την ψήφιση «ευεργετικών διατάξεων⁶⁵». Κυρίαρχη είναι επίσης η άποψη πως, παρόλες τις συστάσεις και νουθεσίες, παρόλες τις επιθεωρήσεις οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δε γίνονται καλύτεροι. Όσοι χαρακτηρίζονται καλοί ως προς την αντίληψη εκπαιδευτικοί, προσδοκείται στο μέλλον να γίνουν «από τους καλύτερους δασκάλους και ασφαλώς να καταστούν από τους αρίστους⁶⁶», διαφοροποιούμενοι από όσους οι επιθεωρητές δεν περιμένουν τίποτε απ' αυτούς, επειδή δεν εντάσσονται στην κατηγορία του ανθρώπου «με ζωή και θέληση» αλλά στον άνθρωπο: «άνευ ζωής και εγώ».⁶⁷ Η προσδοκία μάλιστα του πρώτου επιθεωρητή καθώς αναφέρεται σε έναν εκπαιδευτικό φτάνει σε ακραίο σημείο εύνοιας και ενθουσιασμού, ώστε να γράφει: «Έξυπνος, αξιοπρεπής και ενί λόγω κύριος και με κοινωνική μόρφωσιν.⁶⁸ Δεν κατάφερα να ιδω την τελευταία του εργασίαν. Υποθέτω όμως ότι θα είναι ανάλογος προς την εξωτερικήν παράστασιν και την νοημοσύνη του⁶⁹». Η ομορφιά καταγράφεται ως ένα ιδιαίτερο προσόν, ενώ αντίθετα απέχθεια συσσωρεύεται πίσω από την παρακάτω μεταφορά: «παρουσιάζει όψιν σκελετού περιβεβλημένου το δέρμα⁷⁰».

Οι επιθεωρητές έχοντας παιδαγωγικές, διοικητικές και επιστημονικές αρμοδιότητες ελέγχουν

58 «κόρη σεμνή, αλλ' απογοητευμένη ένεκα οικογενειακών δυστυχημάτων... δίδαξε παραμύθι». Στο ίδιο, σ.82

59 Οι επιθεωρητές στις κατ'οίκον επισκέψεις που κάνουν στους δασκάλους σημειώνουν αν οι δάσκαλοι έχουν βιβλιοθήκη. Σε μια τέτοια επίσκεψη που είναι και ελεγκτική: πηγαίνει να διαπιστώσει αν πραγματικά είναι άρρωστος ο δάσκαλος, σημειώνει 300 τόμους βιβλίων. Στο ίδιο, σ.38

60 Στο ίδιο, σ.

61 Στο ίδιο, σ. 89

62 Στο ίδιο, σ.79

63 Για τα ιδεολογικά συμφραζόμενα της διδασκαλίας Ιστορίας και Γεωγραφίας και την ιστορία αυτής της «συνένδεξης» βλ. Χριστίνα, Κουλούρη, Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914), ΙΑΕΝ, Αθήνα 1988, σ.:77

64 Η διανοητικότητα του δασκάλου θα καθορίσει και τον τρόπο παιδαγωγικής παρέμβασης του επιθεωρητή με στόχο τη βελτίωσή του. Οι χαμηλής «νοητικότητας» εκπαιδευτικοί θα «πάρουν» απλούστατες οδηγίες. Στο ίδιο, σ.52

65 Στο ίδιο, σ.46

66 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.15. Δε λείπουν επίσης διθυραμβικά ατεκμηρίωτα σχόλια: «Είναι ο άριστος διδάσκαλος της περιφέρειάς μου αλλά και άριστος μεταξύ των αρίστων της Ελλάδος». Στο ίδιο, σ.7,8

67 «Άνθρωπος άνευ ζωής, άνευ εγώ και επομένως ουδέν δύναται να κάμη και μάλιστα εδώ». Στο

68 Ο πρώτος επιθεωρητής σημειώνει και την «κοινωνική μόρφωσιν» και την «κοινωνικήν δράσιν». Στο ίδιο, σ.38

69 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.17

70 Στο ίδιο, σ.8

αν τα βιβλία που τηρούνται στα σχολεία είναι «εν τάξει» και «καθαρά», όπως ελέγχουν και την καθαριότητα των αποχωρητηρίων, τα όργανα της διδασκαλίας και την καταλληλότητα των σχολείων και των αιθουσών διδασκαλίας καταλήγοντας συχνά πως «σκοτεινά και ψυχρά δωμάτια» σχολείων προκαλούν «βλάβη εις την υγείαν των μαθητών⁷¹». Οι επιθεωρητές ελέγχουν επίσης την καθαριότητα των μαθητών⁷², που συχνά η εικόνα τους παρουσιάζεται οικτρά καθώς περιγράφονται «ρακένδυτοι και γυμνόποδες⁷³», το «κεκοιμισμένον» ή μη πνεύμα τους, την «ηθική» των δασκάλων, το πόσο «ισορροπημένοι» είναι, πόσο «χρήσιμοι» ή «άχρηστοι⁷⁴», διδάσκουν «υποδειγματικώς», καθώς επισκέπτονται τα σχολεία της αρμοδιότητάς τους αλλά και σε συνέδρια που διοργανώνουν⁷⁵, προβαίνουν σε συστάσεις⁷⁶ και «επιτάσσουν» την «κατάλληλον εφαρμογήν» των οδηγιών. Ελέγχουν επίσης αν γίνονται όλα τα μαθήματα και το μάθημα της Γυμναστικής και αν υιοθετείται «η νέα μέθοδος» που περιλαμβάνει : «τα στάδια» και «τις επιγραφές». Οι εκπαιδευτικοί παρουσιάζονται «πελαγωμένοι», επειδή δεν τους έδειξε κανείς «υποδειγματικές» διδασκαλίες.⁷⁷ Στηρίζονται επίσης σε ένα δίκτυο πληροφοριών που η προέλευσή τους είναι απροσδιόριστη. Γνωρίζουν τις λεπτομέρειες της κατάστασης της υγείας των δασκάλων καθώς έχουν πρόσβαση σε κάθε είδους πιστοποιητικά υγείας. Η «διανοητική διατάραξις» και «τα καταφανή ίχνη της⁷⁸» όροι που χρησιμοποιούνται μεταφορικά για να περιγράψουν ψυχικές ασθένειες, θεωρείται επαρκής συνθήκη να οδηγήσει το δάσκαλο σε θέση δυσχερή αλλά ο τρόπος που χρησιμοποιούνται τα στοιχεία στιγματίζουν τους ασθενείς δασκάλους. Σημειώνονται επίσης λεπτομερώς και όλες οι άλλες ασθένειες που ταλαιπωρούν τους δασκάλους και δεν τους επιτρέπουν να είναι αποτελεσματικοί⁷⁹ στη διδασκαλία τους. Καταγράφονται επίσης και άλλες πληροφορίες της ιδιωτικής τους ζωής που συνδέονται με θάνατο ή άλλες κακοτυχίες μελών της οικογενείας τους, έτσι ώστε να θεωρούνται : «βασανισμένοι» ή «πολυβασανισμένοι». Ο τρόπος ανάγνωσης των διδασκαλιών στηρίζεται ιδιαίτερα στους χαρακτηρισμούς για τους δασκάλους. Μερικοί από αυτούς τους χαρακτηρισμούς, καθώς τίθενται αποσπασματικά και αυθαίρετα αποκτούν πολύ ιδιαίτερη και προσβλητική σημασία. Έτσι οι επιθεωρητές χαρακτηρίζουν τους υφισταμένους τους επιθεωρούμενους εκπαιδευτικούς: δειλούς, ευέξαπτους, επιπόλαιους, λιπόψυχους, λεβέντες, «καλό παιδάκι», νωθρούς, δειλός ως κορίτσι, «σωματικά και πνευματικά ερείπια⁸⁰», ακατάρτιστους⁸¹, χωρίς γενική και ειδική μόρφωση. Το δυσμενέστερο ίσως από όλους τους στερεοτυπικούς χαρακτηρισμούς είναι να καταγραφείς ως: «άπειρος, αμέθοδος και μικράς αντιλήψεως⁸²». Είναι γεγονός πως τα σχόλια στα οποία καταφεύγουν αναπαράγουν στερεοτυπικά κοινωνικές κατατάξεις που απλουστευτικά προσπαθούν να αποδώσουν την εκπαιδευτική πραγματικότητα λειτουργώντας μειωτικά και απαξιωτικά για το δάσκαλο ή τη δασκάλα. Οι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται στις γυναίκες εμπεριέχουν όλες τις έμφυλες διακρίσεις, τις οποίες χρησιμοποιεί και επιτρέπει η συγκεκριμένη κοινωνία. Τα σχόλια και οι χαρακτηρισμοί για τις γυναίκες εκπαιδευτικούς είναι πολλά και εντάσσονται κι αυτά στη στερεοτυπική απεικόνιση της γυναίκας. Η εργασία της στο σχολείο εκτιμάται θετικά μόνο εφόσον μπορεί να παραπέμψει στη «νοικοκυρεμένη» εργασία και να καταδείξει την εργασία της τέλειαις νοικοκυράς,⁸³ ενώ δε διστάζει να σημειώσει για μία δασκάλα: «μηχανή εξήλθε και μηχανή έμεινε⁸⁴». Έτσι μία μηχανή δύναται να δίνει μόνο μηχανικές γνώσεις

71 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.21

72 Οι μαθητές χαρακτηρίζονται: «άμεμπτοι ως προς την καθαριότητα, μετρίως καθαροί και σχετικώς καθαροί». Στο ίδιο, σ.

73 Στο ίδιο, σ.

74 «Σωματικόν και πνευματικόν ερείπιον... και όχι ισορροπημένος. Είνε τελείως άχρηστος». Στο ίδιο, σ.10

75 Από τον Μπακανάκη γίνεται αναφορά στα συνέδρια: Ζίτσας, Βήσσανης και Δελβινακίου. Στο ίδιο, σ.4

76 Στις συστάσεις περιλαμβάνεται: α) η υποχρεωτική φοίτηση β) η ανάπτυξη δενδροκομίας και γ) οι διαλέξεις που πρέπει να κάνουν οι εκπαιδευτικοί στους χωρικούς «άπαξ του μηνός». «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.

77 Όπως σημειώνει ο Μπακανάκης η εισαγωγή, όλων των μαθημάτων εισήχθη μετά την απελευθέρωση. Στο ίδιο, σ.

78 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.16

79 Θα είχε ενδιαφέρον να εξεταστεί πώς αντιμετωπίζεται η ψυχική ασθένεια.

80 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.:16,17

81 Στο ίδιο, σ.210

82 Στο ίδιο, σ.5

83 Στο ίδιο, σ.18

84 Στο ίδιο, σ.5

στους μαθητές και να «ρίπτει» τις γνώσεις «ατάκτως εις τον νουν των μαθητών». Η επιθεώρηση στις γυναίκες εκπαιδευτικούς συνδέεται με την προσδοκία να πιστοποιείται κάθε φορά η «γυναικεία» «νοικοκυροσύνη» και στη διδασκαλία. Η καταφυγή στους χαρακτηρισμούς θα γίνει αντιφατική και αντινομική, όταν ο πρώτος επιθεωρητής θα χαρακτηρίσει δασκάλα: «σεμνή κόρη, αλλά και με δόσιν υπερηφανείας μέχρις ανοησίας⁸⁵». Ο επιθεωρητής αναγνωρίζει επίσης πως η μητέρα με τρία τέκνα χρειάζεται χρόνο για να προετοιμαστεί και δεν τον έχει.⁸⁶ Με την προϋπόθεση πως θα ανατεθούν «εις δεξιάς χείρας» διασφαλίζεται η άριστη παιδαγωγική εξέλιξή τους.

Αν θα κατασκευάζαμε το πορτραίτο του «καλού⁸⁷» δασκάλου σύμφωνα με τους θετικούς χαρακτηρισμούς στους οποίους καταφεύγουν οι επιθεωρητές, θα ήταν το παρακάτω: γλυκός, προσηνέστατος, αλτρουϊστής, ευφυής, ευπαρουσίαστος, όμορφος, με ζωή και θέληση, κύριος, αξιοπρεπής, κοινωνικά μορφωμένος, ικανός να επιβάλλεται κοινωνικά, σεμνός, δεξιός «εν τη διδασκαλία του», δραστήριος, ευσυνειδητός. Φαίνεται όμως πως η γνώση πως γράφουν κείμενα-επιθεωρήσεις που μεταγενέστερα μπορεί να δημοσιευθούν, τους κάνει κάποιες φορές να προχωρούν σε βελτιωτικές εκφράσεις, αναγνωρίζοντας έτσι τη «βαρύτητα⁸⁸» όσων λίγο γρηγορότερα έθεσαν γραπτώς και να προβαίνουν σε βελτιωτικές διορθώσεις. Σε κάθε περίπτωση στις εκθέσεις ο ίδιος ο επιθεωρητής βλέπει τον εαυτό του και ως δάσκαλο ο οποίος μπορεί να συγκριθεί με τον επιθεωρούμενο δάσκαλο. Η σύγκριση γίνεται και για να τονιστεί πως ο επιθεωρητής τα «καταφέρνει» διδάσκοντας πολύ καλύτερα από τον επιθεωρούμενο και να μετατραπεί η αξιολόγηση σε αυτοαξιολόγηση.⁸⁹ Η επιτυχία των συνεδρίων πάντα είναι επιτυχής. Ο πρώτος επιθεωρητής «κολακεύεται» να πιστεύει ότι η πραγματοποίησή τους υπερβαίνει κάθε προσδοκία και πως δημιουργούν «κοινωνική κίνηση». Αυτό όμως που παραπέμπει σε ένα είδος ναρκισσισμού είναι το παρακάτω απόσπασμα: Οι «εγκριτότεροι» από τους πολίτες που τα παρακολουθούν, τα παρακολουθούν «καρφωμένοι επάνω εις τα καθίσματα από το πρωί ως το βράδυ, ως ευπειθέστατοι μαθηταί».⁹⁰ Η μεταγραφή της μεταφοράς εκτός από το ότι θέτει το παραδοσιακό πλαίσιο στο οποίο κινείται η επεξεργασία της νέας μεθοδολογίας του νέου σχολείου, συνδέεται με τον αντιφατικό χαρακτήρα των αλλαγών που επιδιώκονται στο παιδαγωγικό πεδίο, καθώς οι επιθεωρητές έχουν προσλάβει επιφανειακά τη νέα παιδαγωγική, το νέο σχολείο. Στο απόσπασμα ο επιθεωρητής «μαθητοποιεί» όχι μόνο τους δασκάλους αλλά και όλους όσους εμπλέκονται στην παρακολούθηση των συνεδρίων. Ακόμα κι όταν ο επιθεωρητής λέει: «αναγκάστηκα να διδάξω εγώ⁹¹» το αποτέλεσμα της αξιολόγησης είναι πάντα ευνοϊκό για τον ίδιο, που με αυτάρεσκο τρόπο γράφει: «με παρακολούθησαν και ήμουν ο καλύτερος», υπολογίζοντας στο «κοινωνικό» και «πολιτικό» κέρδος μέσα από «συμβολικές στρατηγικές επιρροής και εξουσίας⁹²». Ένας από τους φορείς, που θα αποδεχτούν τα κοινοποιημένα λοιπόν των επιθεωρήσεων είναι πάλι: οι προϊστάμενοι των επιθεωρητών. Κι αυτοί πρέπει να λάβουν το μήνυμα πως οι επιθεωρητές κινούνται μέσα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, είναι αξιόλογοι δάσκαλοι, που εφαρμόζουν επιτυχώς τα εκπαιδευτικά μέτρα της κυβερνητικής πολιτικής, έχουν απήχηση στους μαθητές και δικαίως είναι επιθεωρητές.⁹³ Άλλωστε όσο πιο «καλοί» επιθεωρητές είναι τόσο

85 Στο ίδιο, σ.5

86 Στο ίδιο, σ.80

87 Η αναζήτηση των γνωρισμάτων «του καλού» εκπαιδευτικού φαίνεται πως είναι διαχρονική ιστορία, αν υπολογίσουμε τις οδηγίες και τις «συνταγές» που κυκλοφορούν.

88 Αφού χαρακτηρισθεί η εργασία του Κ.Ε με 38 χρόνια υπηρεσία «μηδαμινή»θα διορθωθεί ο χαρακτηρισμός με την παρακάτω προσθήκη: «ίσως και διότι εσχάτως έχει τοποθετηθεί εκεί». «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.

89 Ο επιθεωρητής διδάσκει Φυσική Ιστορία: «περί λαγώου» και σημειώνει αυτοαξιολογούμενος: «λαβών αφορμήν εκ φονευθέντος τοιούτου (λαγώου) υπό κυνηγού, αν και επαρουσίασα εις τους μαθητάς...κατάρθωσαν να ευρίσκουν τας ενυπαρχούσας αιτιώδεις σχέσεις». Στο ίδιο, σ.210. Ας σημειωθεί πως οι επιθεωρητές διδάσκουν πολύ συχνά Φυσική Ιστορία, κάτι που πρέπει να συνδεθεί με τις αντιλήψεις του νέου σχολείου. Εμφανής είναι και η απόπειρα να έχει η διδασκαλία τους εποπτικό και βιωματικό χαρακτήρα.

90 Στο ίδιο, σ.4

91 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.232

92 Pierre, Bourdieu, επιστήμη της επιστήμης και αναστοχασμός, Μετ. Θεόδωρος Παραδέλλης, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005, σ.:83,73

93 Πόσο τυχαίο είναι που κάποιες φορές πρώτα «βλέπουν» και παρακολουθούν τη διδασκαλία των δασκάλων και πολύ γρήγορα την επαναλαμβάνουν σε άλλο σχολείο; «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.232

πιο εύκολα τους δεξιώνονται, τους επευφημούν, τους συνδράμουν οικονομικά και ηθικά.⁹⁴ Ο δεύτερος επιθεωρητής μετά το 1925 θα στηρίζει το παιδαγωγικό και επιστημονικό του έργο με τα συνέδρια.⁹⁵

Οι επιθεωρητές φαίνεται πως έχουν διαμορφώσει το αξιολογικό τους κριτήριο και μέσα από τα σχετικά εγχειρίδια της εποχής. Ένα από αυτά που αναγνωρίζεται εύκολα καθώς αναπαράγεται μέσα από τον προσωπικό τρόπο του καθενός επιθεωρητή είναι και το δίτομο έργο : «Στοιχεία Παιδαγωγικής και των βοηθητικών αυτής Επιστημών» του P. Conrad, Ελβετού παιδαγωγού που εκδόθηκε το 1914. και μεταφράστηκε από τον εκπαιδευτικό σύμβουλο Δημ. Κ. Γεωργακάκι. Η κριτική επομένως που γίνεται στα μαθήματα διδασκαλίας που παρακολουθούν οι δύο επιθεωρητές και η επιχειρηματολογία τους αντλείται και από όσα έχουν μάθει από το βιβλίο αυτό άλλοτε περισσότερο καθαρά και άλλοτε λιγότερο. Εύκολα αναγνωρίζονται στο λεκτικό των επιθεωρητών όροι και φράσεις αυτούσιες από το βιβλίο περισσότερο στον δεύτερο επιθεωρητή και λιγότερο στον πρώτο: η διάκριση των εποπτειών σε πνευματικές και «κατ' αίσθησιν», οι οποίες υποβοηθούνται από τις εκδρομές, το σχολικό κήπο, και τις σχολικές συλλογές που πρέπει να καταρτίζονται σε συνεργασία δασκάλων-μαθητών και να περιέχουν: προϊόντα διαφόρων χωρών, γεωμετρικά σώματα, ταριχευμένα ζώα, σκελετούς,⁹⁶ αλλά και η αναφορά στην προσοχή, στο έθος, τη ροπή, τη μηχανική μνήμη, την κατανόηση και τις προσδοκίες των μαθητών, καθώς και η σημασία της απομνημόνευσης «διά της αναγνώσεως του όλου και της κατανομής αυτής εις τμήματα». Αναπαράγονται επίσης οι αντιλήψεις του Spranger για τον «καλλιτεχνικό άνθρωπο». Άλλωστε το βιβλίο με τροποποιήσεις, «εκσυγχρονισμούς» και «προσθήκες» θα εκδοθεί πάλι το 1925. Η ανάγνωση λοιπόν των μαθημάτων είναι φυσικό να προσαρμόζεται στις πολλές διδακτικές εφαρμογές, που τίθενται υποδειγματικά στο βιβλίο για όλα τα μαθήματα και να γίνεται πραγματικά το βιβλίο αυτό, το υπόδειγμα μέσα από το οποίο θα κριθεί η μεθοδολογική επάρκεια του δασκάλου, η αποτελεσματικότητά του και η παιδαγωγική του συγκρότηση. Φαίνεται επίσης καθαρά πως οι δάσκαλοι που αναλαμβάνουν εισηγήσεις και μαθήματα στα συνέδρια του δεύτερου επιθεωρητή, που πολλαπλασιάζονται εμφανώς μετά το 1925, συμβουλευόμενοι σχεδόν αποκλειστικά το βιβλίο και ο επιθεωρητής υπονοεί πως το αναπαράγουν. Πάντως ο δεύτερος επιθεωρητής δεν κρύβει τις πηγές του και τις αποκαλύπτει προτείνοντας στους δασκάλους συγκεκριμένα βιβλία⁹⁷.

Η εργασία⁹⁸ των δασκάλων αξιολογείται σε: άριστη, καλή, σχετική καλή, πενιχρά, μηδαμινή. Οι επιθεωρητές με τρόπο αυτόματο και αντανάκλαστικό αξιολογούν τη διδασκαλία των δασκάλων με γνώμονα το πόσο αυτή συμφωνεί με τις οδηγίες διδασκαλίας, όντας οι οδηγίες το υπόδειγμα-πρότυπο αναφοράς. Παρόλο που αυτό άλλοτε υποδεικνύεται πολύ καθαρά και άλλοτε έμμεσα από τους επιθεωρητές, φαίνεται πως αυτοί είναι «ευθυγραμμισμένοι» στην πράξη με την αντίληψη πως οποιαδήποτε απόκλιση από το σώμα των οδηγιών αποτελεί παιδαγωγικό λάθος για τους εκπαιδευτικούς και παρεκτροπή. Είναι αρκετές οι φορές που οι επιθεωρητές αναζητούν επίμονα τα στάδια που ακολουθούνται στη διδασκαλία και πως αξιολογείται αρνητικά να αρχίζει η διδασκαλία «άνευ θέσεως σκοπού και αναδρομής εις τα προηγούμενα⁹⁹». Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα των κειμένων είναι πως αυτά διαψεύδουν τις γενικές διακηρύξεις τους για τα εκπαιδευτικά προβλήματα της περιοχής τους, που είναι πολύ υποστηρικτικές για τους εκπαιδευτικούς αλλά παράλληλα εμπεριέχουν την απόπειρα των επιθεωρητών να υπάρξει μια κριτική ανάγνωση στις διδασκαλίες των εκπαιδευτικών που παρακολούθησαν. Έτσι οι γλωσσικές αναφορές των επιθεωρητών που αφορούν στο θεωρητικό γλωσσικό μιας μεταρρύθμισης που συνδέεται με το νέο σχολείο, εφόσον αναπαράγει βασικούς της γλωσσικούς όρους: αυτονομία, αυτενέργεια, «διαλογικό», χάνονται στο φορμαλισμό τόσο στο επίπεδο των κυριολεκτικών σημασιών όσο και στο συμβολικό επίπεδο των συνδηλώσεων.

94 Στο ίδιο, σ.4

95 Ο επιθεωρητής πολύ διεξοδικά δίνει όλα τα σχετικά με τη διοργάνωση των συνεδρίων: τόπος, χρόνος, εισηγητές, τίτλοι εισηγήσεων, κριτική στα θέματα-εισηγήσεις.

96 Το βιβλίο του P. Conrad σε έκδοση του 1925 είχε στη βιβλιοθήκη του ο δάσκαλος και συγγραφέας Βασ. Μάκης. Βλ. τις σ.:44,78,97,80, 287,168,18,22,98,99

97 Ένα από αυτά: το βιβλίο της Μοντεσόρι: Θεωρία και πράξη προτείνεται... «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.

98 Η δραστηριότητα που αναπτύσσεται στο σχολείο ονομάζεται: εργασία. Οι δάσκαλοι ονομάζονται δάσκαλοι.

99 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.226

Μια άλλη κατάταξη των εκπαιδευτικών αφορά σ' αυτούς που έχουν τύχει «πεφωτισμένης καθοδηγήσεως» και σ' αυτούς που δεν έχουν δεχθεί καθοδήγηση. Απ' αυτούς που δεν έχουν καθοδηγηθεί άλλοι θεωρούνται πως μπορούν να διορθωθούν «χειραγωγούμενοι»¹⁰⁰, ενώ άλλοι κρινόμενοι ως «ανεπίδεκτοι» χρειάζεται να προταθούν για απόλυση.¹⁰¹ Οι εκπαιδευτικοί ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία τους «στήνουν» ένα σχετικό σκηνικό «επίδειξης», όπως αναφέρθηκε, καθώς υποδέχονται τον επιθεωρητή στην τάξη τους για αξιολόγηση-επιθεώρηση. Χαρακτηριστικά είναι τα σκηνικά του κυνηγού- ταριχευτή δασκάλου, που έχει διακοσμήσει την αίθουσα με ταριχευμένα ζώα.¹⁰² Ο επιθεωρητής εντυπωσιάζεται και σημειώνει το ευμενές σχόλιο πως έκανε την τάξη του μουσείο. Για όσους εκπαιδευτικούς δε δέχονται να επιθεωρηθούν Κυριακή¹⁰³ σημειώνεται και παρατίθεται η δικαιολόγηση πως ο εκπαιδευτικός ήταν άρρωστος σύμφωνα με τη δήλωσή του ή αδιάβαστος. Ο δάσκαλος δεν «ακούγεται» από τον επιθεωρητή, όταν δίνει εξηγήσεις για τις παραλείψεις του. Σ' αυτό το σημείο αναδύεται άλλο ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του τρόπου με τον οποίο κινούνται ιδεολογικά οι επιθεωρητές. «Το δέον γενέσθαι» είναι πάνω από τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι δάσκαλοι και σημειώνεται: «Γυμναστικήν δεν edίδαξεν εντελώς προφασιζόμενος την ψυχρότητα του καιρού»¹⁰⁴. Οι επιθεωρητές με την εξουσία που διαθέτουν και στις ελάχιστες φορές που παραθέτουν μέσα από τον πλάγιο λόγο τις απαντήσεις των δασκάλων, τις μεταγράφουν, ώστε να φαίνεται πως όσα λένε οι δάσκαλοι είναι προφάσεις.¹⁰⁵ Ο επιθεωρητής φαίνεται πως έχει έτοιμες τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που υποβάλλει.

Συνοψίζοντας θα ήθελα να τονιστεί πως ο «γενικός» γλωσσικός προσανατολισμός των επιθεωρητών και οι σκέψεις που διατυπώνουν, βρίσκονται σε αντιπαράθεση με τον «ειδικό» τρόπο που εκθέτουν τα εκπαιδευτικά προβλήματα και κυρίως με τη συγκεκριμένη αξιολόγηση, καθώς επιχειρούν να ερμηνεύσουν «την υστέρηση» την εκπαιδευτική που παρατηρείται και να την αποτυπώσουν. Η αναστοχαστική κριτική λοιπόν συγκροτείται με την ανάδειξη των παραπάνω αντιφάσεων, των αλληλοαναιρέσεων και του φορμαλισμού που διακρίνεται στις γλωσσικές αποφάνσεις των επιθεωρητών για να υπογραμμισθεί πως οι πρακτικές των «επιθεωρητικών» αξιολογήσεων, αν συνεχιστούν στο σύγχρονο αξιολογικό πλαίσιο, θα παγιώσουν ακόμα περισσότερο αντιεπιστημονικές αντιλήψεις. Συμπερασματικά ο λόγος των επιθεωρητών αναπαράγει με αμφιθυμικό τρόπο τις ιδεολογικές συγκρούσεις της συγκεκριμένης εποχής.

Στον περιορισμένο χρόνο της παραπάνω εισήγησης είναι αυτονόητο ότι δεν μπορούν να αναλυθούν εκτενώς όλες οι θεματικές και τα υποθέματα των ιδεολογικών συγκρούσεων στα οποία παραπέμπουν τα κείμενα και που γι' αυτό έχουν ιδιαίτερη σημασία για όσους εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία. Επιπλέον κλείνοντας θα ήθελα να τονίσω πως η αναγνωστική προσέγγιση των κειμένων δεν έχει στόχο την ηθική αξιολόγηση των αξιολογητών αλλά αντίθετα: να καταδείξει τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα συγκροτούνται ως δυναμικοί φορείς και εκφραστές των κυρίαρχων ιδεολογικών ζητημάτων της εποχής. Οι ιδεολογικοί σχηματισμοί αποκαλύπτονται έτσι μέσα από το διλημματικό λόγο των υποκειμένων όπως εκφράστηκε και αναλύθηκε στις ρητορικές εκφράσεις των κειμένων.

100 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.10

101 Είναι εμφανές στα κείμενα των επιθεωρήσεων πως οι επιθεωρητές δε διστάζουν να κάνουν κριτική στην υπάρχουσα εκπαιδευτική κατάσταση. Κάνουν κριτική π.χ στον τρόπο που λειτουργεί η Βελλά και κάποτε θέτουν αρκετά «κομψά» την ανάγκη να συνταξιοδοτηθούν οι εκπαιδευτικοί ακόμα για λόγους αισθητικής και αισιοδοξίας των μαθητών, όταν ο εκπαιδευτικός έχει σωματική αναπηρία. Οι προτάσεις για απόλυση δεν αφορούν κυρίως μόνο στην παιδαγωγική ανεπάρκεια του δασκάλου. Όπου αυτή προτείνεται οι αναφορές είναι πολύ γενικές. Συνήθως προτείνεται η απόλυση για το παράπτωμα του αλκοολισμού ή η «ανάρμοστη συμπεριφορά». Σε μια τουλάχιστον περίπτωση, παρόλο που ο επιθεωρητής κρίνει πως ο περίγυρος που προτείνει την απομάκρυνση του δασκάλου έχει άδικο την προτείνει δεχόμενος τις επιρροές που του ασκούνται από το κοινοτικό περιβάλλον. «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.10,19,210. Για τα ζητήματα της

βλ. το βιβλίο του Νούτσου, «Προτείνω την απόλυση»,

102 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.223

103 «Εκθέσεις Επιθεωρητών 1923-27», σ.223

104 Στο ίδιο, σ.40

105 «τους τα λέγει καθημερινώς αλλά ότι αυτοί τα λησμονούν». Στο ίδιο, σ.40